

انتزاع حوزه صنعتی چاپ
از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و واگذاری
آن به وزارت صنعت، معدن و تجارت

معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی
دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن

کد موضوعی: ۳۱۰
شماره مسلسل: ۱۵۲۶۴

دی‌ماه ۱۳۹۵

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۳	۱. نگاهی به وضعیت چاپ و نشر در ایران.....
۵	۲. تغییرات و پیشرفت‌های گسترده صنعت چاپ در جهان.....
۷	۳. وضعیت صنعت چاپ در ایران از منظر قوانین.....
۱۰	۴. آسیب‌شناسی وضع موجود صنعت چاپ کشور.....
۱۵	۵. پتانسیل‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت در حوزه صنعتی چاپ.....
۱۷	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۲۰	منابع و مأخذ.....

انتزاع حوزه صنعتی چاپ از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و واگذاری آن به وزارت صنعت، معدن و تجارت

چکیده

صنعت چاپ در ایران سابقه نسبتاً طولانی دارد و از گذشته تاکنون فراز و نشیب‌های بسیاری را پشت سر گذاشته و اکنون با گسترش دامنه فعالیت‌ها، با چالش‌های تازه‌ای مواجه شده است. در سال‌های گذشته به دلیل فرهنگی بودن، عمده کاربری‌های این دستگاه در حوزه فرهنگ قرار داشته، اما با گذشت زمان و ظهور تکنولوژی‌های جدید و فراگیر شدن حوزه چاپ، کاربردهای آن افزایش یافته بنابراین با توجه به شرایط روز، نیاز به توسعه صنعت چاپ در کشور محسوس گردید.

نتایج این گزارش حاکی از آن است که عمده مشکلات حوزه چاپ در کشور، به دلیل عدم تفکیک بخش صنعتی با بخش فرهنگی آن است. پیشرفت‌های اساسی در حوزه چاپ و نشر از لحاظ تکنولوژی و همگام نشدن حوزه چاپ و نشر کشور با سطح جهانی از یک سو و عدم برنامه‌ریزی دولت برای تقویت و توسعه این صنعت، باعث بروز مشکلاتی برای صنعت چاپ کشور شده است. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی که متولی اصلی حوزه چاپ و نشر در کشور می‌باشد، بیشتر به جنبه‌های فرهنگی این صنعت توجه داشته و همین مسئله باعث شده است که زیرساخت‌های صنعتی چاپ در کشور ضعیف

و تقریباً بلا تکلیف باشند. نامتناسب بودن ساختار دولتی صنعت چاپ، نامتناسب بودن تسهیلات و حمایت‌های دولت از این صنعت، مشکلات مربوط به صدور مجوز واردات ماشین‌آلات چاپ توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، فقدان استانداردهای مشخص در حوزه چاپ کشور و ضعف در آموزش نیروهای متخصص، از جمله مشکلات اصلی صنعت چاپ کشور است. در پایان می‌توان نتیجه‌گیری کرد که تشکیل کارگروه‌های تخصصی و در درجه اول اصلاح مرحله‌ای قوانین و مقررات مربوطه در راستای تفکیک بخش فرهنگی و نظارتی چاپ با بخش صنعتی آن و انتقال حوزه صنعتی چاپ به وزارت صنعت، معدن و تجارت و همچنین تقویت بخش نظارتی و فرهنگی چاپ در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مناسب‌ترین راهکار پیشنهادی برای فراهم آوردن زمینه برای حل مشکلات صنعت چاپ در کشور است.

مقدمه

صنعت چاپ و بسته‌بندی یکی از صنایع بین رشته‌ای است که بر ابعاد گوناگون زندگی تأثیرگذار است. علاوه بر مباحث فرهنگی و هنری نهفته در این حوزه، ظرفیت بالای این صنعت در ارتقای تولید ملی و صادرات، اهمیت آن را دوچندان کرده است. از آنجا که صنعت چاپ با تمامی صنایع مرتبط است، لذا غفلت از این حوزه، پیامدها و آثار غیرقابل پیش‌بینی بر سایر صنایع داشته و به‌خصوص موجب کاهش قدرت رقابت محصولات تولیدی در بازارهای داخلی و خارجی خواهد شد. با توجه به اهمیت صنعت چاپ، چه در بُعد اقتصادی و چه در بُعد فرهنگی آن، ضروری است مسائل این حوزه با دقت و تأمل بیشتری رصد و پیگیری شود. در حال حاضر طبق قانون، حوزه چاپ و نشر کشور در

زیرمجموعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌باشد. با توجه به تحولات تکنولوژی در حوزه چاپ و گسترش آن در سایر صنایع از جمله بسته‌بندی و...، لزوم حمایت و هدایت این صنعت در زیرمجموعه یک دستگاه حاکمیتی و صنعتی مرتبط، ضروری است. در این گزارش، ضمن آسیب‌شناسی ساختاری صنعت چاپ در کشور و شناسایی مشکلات موجود، با ارائه راهکارهای اساسی، تلاش شده است تا زمینه برای حل مشکلات این حوزه فراهم گردد. در بخش اول و دوم این گزارش با نگاهی بر وضعیت کنونی صنعت چاپ و نشر در کشور، تغییرات و پیشرفت‌های گسترده صنعت چاپ در جهان مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش سوم، وضعیت چاپ و نشر در ایران از منظر قوانین و مقررات بررسی شده است. در بخش چهارم به آسیب‌شناسی ساختار اجرایی صنعت چاپ کشور پرداخته شده و در بخش پنجم، پتانسیل‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت در راستای هدایت و حمایت حوزه صنعتی چاپ بیان شده است. در بخش پایانی، ضمن نتیجه‌گیری، راهکارهای پیشنهادی ارائه شده است.

۱. نگاهی به وضعیت چاپ و نشر در ایران

براساس اسناد موجود، پیشینه چاپ در ایران به چندصد سال گذشته برمی‌گردد. با نگاهی به تاریخچه چاپ و نشر در ایران در چند دهه گذشته، می‌توان دریافت که سال‌های دهه ۱۳۵۰، برای حوزه چاپ و نشر کشور، سال‌های پرچالشی بوده، زیرا در جریان انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، چاپخانه‌ها یکی از مهمترین و حساس‌ترین کانون‌های فعالیت بر ضد حکومت پهلوی بودند. در آن سال‌ها افزایش چشمگیر درآمد کشور و طرح‌های گسترده توسعه که گسترش صنعت چاپ را هم اقتضا می‌کرد، با

سیاست نظارت شدید بر کتاب و مطبوعات همراه شد. به همین دلیل در آن سال‌ها، نگاهی امنیتی - سیاسی بر صنعت چاپ در کشور حاکم بود، زیرا بخش عظیمی از فعالیت‌های چاپی به چاپ کتاب، نشریات و اسناد مربوط می‌شد که برای حکومت‌ها بسیار مهم و حیاتی بود.

از سال ۱۳۵۷ به این سو، حوزه چاپ و نشر بر اثر چند عامل اصلی، گسترش یافته است؛ افزایش عناوین کتاب و نشریه، گسترش آموزش چاپ، انتشار نشریه‌های تخصصی، گسترش و تقویت صنف چاپ و صنف‌های وابسته، ورود تجهیزات و فنون جدید چاپ؛ به‌ویژه استفاده از رایانه و دستگاه‌ها و شبکه‌ها و نظام‌های رایانه‌ای، توسعه دانشگاه‌ها و آموزش عالی و افزایش جمعیت و رشد سریع نسل جدید نیازمند تعلیم و نظایر اینها. به مرور زمان، چاپ از حوزه کتاب و مطبوعات و اعلامیه‌ها به حوزه‌های دیگری از کاشی و سرامیک گرفته تا بسته‌بندی محصولات دارویی، غذایی و آرایشی گسترش یافته؛ به‌طوری که امروزه کار چاپ کتاب و مطبوعات تنها حدود ۱۵ درصد از فعالیت‌های این صنعت را شامل می‌شود. علاوه بر این، از اواخر دهه ۱۳۷۰ به بعد و با گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی، نشر مطالب، از انحصار صنعت چاپ بیرون آمد و روش‌های سریع‌تری با قابلیت‌های گسترده‌تری برای نشر مطالب و تصاویر در فضای الکترونیکی و اینترنت پدید آمد.

از گذشته تاکنون به دلیل اهمیت چاپ، اجازه ورود ماشین‌آلات چاپ برعهده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بوده است. زیرا علاوه بر بُعد امنیتی چاپ، تنها راه گسترش مطالب بوده است. اما به مرور زمان، با توجه به مطالب از پیش گفته، با گستردگی حوزه چاپ و تسری آن به بخش صنعت و بسته‌بندی و غیره، از اهمیت بُعد امنیتی چاپ و چاپخانه کم شد. یکی از دلایل این وضعیت، گسترش فناوری‌های نوین ارتباط جمعی

مانند شبکه‌های ماهواره‌ای، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، موبایل، چاپ دیجیتال و... بوده است. دلیل دیگر، تغییر در سطح سواد جامعه و آگاهی افراد و تغییر نگرش‌هاست.

۲. تغییرات و پیشرفت‌های گسترده صنعت چاپ در جهان

امروزه در دنیا استفاده از تکنولوژی در رشد و توسعه صنعت چاپ از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در واقع ظهور فناوری‌های جدید، مدیون تلاش‌ها و کوشش‌های فراوان است که در زمینه بهبود سرعت و کیفیت محصولات صنایع مختلف به‌خصوص صنعت چاپ انجام گرفته است. به‌عبارت دیگر، اگر کشورها و صنایع مختلف بخواهند سهم بیشتری را از بازار محصولات خود صاحب شوند، به‌ناچار باید به این دو عامل (سرعت و کیفیت) که در نتیجه، موجب پیدایش تکنولوژی می‌شود توجه کافی داشته باشند.

مسئله سرعت در چاپ صنعتی یا تجاری که امروزه موضوعیت یافته، بسیار مهم است. مشتریان علاقمندند در کمترین زمان، سفارش خود را تحویل گیرند. اما اهمیت سرعت و کیفیت برای اطلاع‌رسانی و ارتقای آگاهی افراد با توجه به وجود رقبای بین‌المللی دارای شرایط استثنایی و خاصی است که ضرورت توجه به تکنولوژی چاپ را بیش از پیش فراهم ساخته است. از سوی دیگر، کیفیت و ظهور پدیده رنگ و چاپ با کیفیت بهتر و شفاف‌تر تصاویر، متحول و دگرگون شده است. این عامل در چاپ محصولات و کالاهای تبلیغاتی و هنری و همچنین بسته‌بندی و عرضه کالاهای صنعتی و تجاری از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. امروزه در جهان، تغییراتی رخ داده که برخی از آنها تأثیرات بسیار زیادی بر چند حوزه صنعت چاپ داشته‌اند. برخی از مهمترین این تغییرات عبارتند از:

الف) گسترش کمی و کیفی حوزه چاپ به تمامی ابعاد زندگی

صنعت چاپ در ابتدا بیشتر دارای جنبه فرهنگی بود و به‌ویژه در حوزه کتاب و مطبوعات کاربرد داشت؛ اما به مرور زمان، صنعت چاپ تمامی ابعاد زندگی جامعه را دربرگرفته است. در گذشته، عمده فعالیت‌های صنعت چاپ در ایران به چاپ کتاب، مطبوعات، تمبر، اسکناس و اسناد محدود می‌شد. اما امروزه صنعت چاپ بسیار گسترش یافته و رد پای آن از چاپ بر روی نمای ساختمان تا کلیه لوازم خانگی، پوشاک و قطعات اتومبیل قابل مشاهده است. به طوری که در حال حاضر صرفاً حدود ۱۵ درصد از فعالیت‌های این صنعت مربوط به چاپ کتاب و مطبوعات است. نتایج مطالعات نیز نشان می‌دهد تقاضای بازار جهانی ماشین‌آلات حوزه چاپ در حال رشد است و بالاترین رشد جهانی برای ماشین‌آلات چاپ در خصوص بسته‌بندی در تولیدات لوازم آرایشی و بهداشتی و پس از آن صنایع شیمیایی و صنایع غذایی می‌باشد.

ب) برجسته‌تر شدن بُعد فنی و صنعتی چاپ

تغییرات فنی و تکنولوژیکی به وجود آمده در ماشین‌آلات صنایع چاپ به ویژه چاپ‌های دیجیتال و صنعتی، سرمایه‌گذاری و حمایت‌های قانونی و اداری از این صنعت را متناسب با سایر بخش‌های صنعتی و خدماتی کشور ضروری ساخته است. رصد آخرین فناوری‌های نوین در حوزه صنعت چاپ، حمایت‌های لازم برای توسعه سرمایه‌گذاری در این بخش و نیز برخورداری از امکانات و منابع و تجهیزات آموزشی و پژوهشی از جمله نیازهای این صنعت است. پیشرفت روزافزون در عرصه علوم فنی به‌ویژه الکترونیک، مکانیک و شیمی، تحولی شگرف، عظیم و تأثیرگذار در صنعت چاپ به وجود آورده است و از آنجا که فرآیند تولید این صنعت، شامل سه مرحله (پیش از چاپ، چاپ، پس از

چاپ) می‌باشد، پیشرفت روزافزون فناوری و پیدایش نشر رومیزی، کاربرد وسیع نرم‌افزارهای گرافیکی و صفحه‌بندی و سایر سیستم‌های دیجیتال، مرزبندی‌های موجود میان سه مرحله اساسی فرآیند تولید در صنعت چاپ را از میان برداشته است. از طرف دیگر، پیدایش فناوری جدید به نام چاپ دیجیتال، گستره وسیعی از خدمات چاپ، به‌ویژه شاخه تبلیغات را در بر گرفته و به روی سایر سیستم‌های صنعت چاپ نیز تأثیر گذارده است.

ج) برجسته‌تر شدن بُعد تجاری و بازرگانی چاپ

نقش محوری صنعت چاپ در چرخه تولید، زنجیره ارزش و بسته‌بندی محصولات تولیدی، بی‌شک شاخص بزرگی در تولید ناخالص ملی یک کشور ایفا می‌کند. تأثیر این صنعت در بسته‌بندی و صدور محصولات به بازارهای خارجی بسیار اساسی است. صنعت چاپ با بهره‌مندی از ترکیب طرح، رنگ و نقش، بستر ساز مناسبی برای بازار محصولات داخلی به خارج کشور است. با توجه به رشد و توسعه تولید کالا و خدمات در بخش‌های مختلف صنعتی، کشاورزی و خدماتی و آگاهی فعالان اقتصادی از اهمیت تبلیغات و بسته‌بندی در امر فروش، بازاریابی و صادرات، تقاضا برای بهره‌مندی از ظرفیت‌ها و خدمات این صنعت گسترش یافته و دیگر به حوزه کتاب و مطبوعات محدود نیست.

۳. وضعیت صنعت چاپ در ایران از منظر قوانین

چاپ و نشر از دیرباز و قبل از انقلاب اسلامی ایران زیر نظر وزارت اطلاعات و جهانگردی سابق که پس از انقلاب به وزارت ارشاد اسلامی تغییر نام داد قرار داشت. اما در واقع از

سال ۱۳۶۶ با تصویب قانون اهداف و وظایف، وظیفه نظارت بر چاپخانه‌ها و نشر کشور به صورت قانونی و نظام‌مند به عهده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی گذارده شد. براساس بند «۱۶» ماده (۲) قانون^۱ مذکور، صدور مجوز تأسیس، نظارت و انحلال مراکز چاپ و واحدهای وابسته به عهده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است.

در این راستا، آیین‌نامه تأسیس و نظارت بر چاپخانه‌ها و واحدهای وابسته در سال ۱۳۷۱ در هیئت دولت به تصویب رسید و برای اجرا به اداره کل چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ابلاغ شد. در آن سال، اداره کل چاپ و نشر دو وظیفه عمده داشت؛ اول نظارت بر چاپ کتاب و مسائل مربوط به آن و دوم نظارت بر تأسیس و کار چاپخانه‌های کشور. این شیوه تا سال ۱۳۸۳ ادامه داشت، اما در این سال با توجه به گسترش صنعت چاپ و همچنین گسترش حوزه‌های مربوط به کتاب، تصمیم گرفته شد اداره کل چاپ و نشر به دو اداره کتاب و کتابخوانی و دفتر امور چاپ تقسیم شود که این امر در سال ۱۳۸۴ به منظور انجام امور مربوط به چاپ، نظیر سیاست‌گذاری‌های کلان حوزه صنعت چاپ، برنامه‌ریزی جهت اعتلای این صنعت، ارائه شیوه‌های حمایتی، بررسی قوانین موجود و اصلاح آن در صورت نیاز، نظارت بر کار چاپخانه‌ها، رسیدگی به تخلفات احتمالی و برنامه‌ریزی برای آموزش نیروهای متخصص پایه‌ریزی شد. براساس آیین‌نامه مربوطه، به اختصار وظایف دفتر امور چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی عبارتست از:

۱. بند «۱۶» ماده (۲) قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مصوب ۱۳۶۶/۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی: صدور اجازه تأسیس، انحلال و نظارت بر نحوه کار و فعالیت کانون‌های تبلیغاتی، چاپخانه‌ها و مؤسسات تکثیر و مؤسسات وابسته به صنعت چاپ و نظارت بر کیفیت و محتوای آگهی‌ها و کارهای چاپی طبق ضوابط و مقررات قانونی مربوطه.

۱. طراحی برنامه‌های لازم جهت ارتقا و گسترش سطوح کمی و کیفی آموزش‌های حوزه چاپ.
۲. برنامه‌ریزی و ارائه راهکارها برای افزایش بهره‌وری در صنعت چاپ کشور.
۳. برنامه‌ریزی به منظور بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته در حوزه چاپ.
۴. ارائه برنامه‌های کاربردی در راستای جلب مشارکت سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی در حوزه چاپ.
۵. ارائه برنامه‌ها جهت اقتصادی نمودن بخش صنعت چاپ و گسترش مناسب اشتغال‌زایی در این حوزه.
۶. تدوین ضوابط، آیین‌نامه و دستورالعمل‌های حمایتی و نظارتی در حوزه چاپ.
۷. تهیه، تدوین و اجرای ضوابط مربوط به صدور یا لغو امتیازات و نحوه فعالیت انواع چاپخانه‌ها و نظارت بر آنها.
۸. تهیه و تدوین آیین‌نامه صدور مجوز پیش از چاپ محصولات چاپی و نظارت بر آنها.
۹. تهیه و تدوین ضوابط و آیین‌نامه‌های مربوط به ورود و خروج محصولات چاپی صدور مجوز و نظارت بر آنها.
۱۰. تهیه و تدوین آیین‌نامه و دستورالعمل‌های لازم مرتبط با واردات، صادرات، ترخیص، نقل و انتقال و بهره‌برداری هر نوع دستگاه و ماشین‌آلات چاپ.
۱۱. حمایت‌های قانونی از مراکز و کارگزاران امور چاپ از قبیل معافیت‌های مالیاتی، حقوق گمرکی، سود بازرگانی، همچنین ایجاد تسهیلات لازم برای توسعه صنعت چاپ.
۱۲. برقراری ارتباط با مراکز داخلی و خارجی فعال در فناوری‌های پیشرفته چاپ.

۴. آسیب‌شناسی وضع موجود صنعت چاپ کشور

در چند دهه گذشته، تغییرات اساسی به وجود آمده در حوزه چاپ و نشر، شرایط صنعتی جدیدی بر این حوزه حاکم کرده است. اهمیت یافتن صنعت بسته‌بندی، برچسب و چاپ‌های تجاری باعث شده، روز به روز صنعت بسته‌بندی در حوزه صنعت چاپ، اهمیت بیشتری پیدا کند. همچنین تولید در مقیاس انبوه و نقش رو به گسترش سیستم‌های رایانه‌ای و نرم‌افزاری باعث کاهش نقش هنر دستی هنرمندان و افزایش نقش صنعت در فرآیند تولید آثار چاپی شده است. در حال حاضر گسترش فناوری‌های نوین باعث شده که شاهد تلفیق چاپ با علوم الکترونیک و اینترنت باشیم که این موضوع ماهیت چاپ سنتی را دچار دگرگونی عمیق کرده است. از سوی دیگر، بروز پدیده جهانی شدن و فعالیت در سطح بین‌المللی و لزوم پیوستن به بازارهای جهانی، اتخاذ رویکرد اقتصادی و صنعتی را به این حوزه بیش از پیش کرده است. در حال حاضر در کشور متولی اصلی و قانونی صنعت چاپ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است، در حالی که توان و پتانسیل‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بیشتر به جنبه‌های فرهنگی این صنعت توجه دارد و همین مسئله باعث شده است که زیرساخت‌های صنعتی چاپ، ضعیف و تقریباً بلا تکلیف باشد. برخی از این ضعف‌ها که عمدتاً مربوط به حوزه اجرایی‌اند عبارتند از:

۴-۱. نامتناسب بودن ساختار دولتی صنعت چاپ

امروزه صنعت بزرگ چاپ به سوی چاپ بسته‌بندی، چاپ دیجیتال و غیره در حرکت است، اما نگاه فرهنگی به چاپ در کشور ما سبب شده است این صنعت در حد یک

صنف فرهنگی باقی مانده و سیاستگذاری آن که از جنس صنعتی است در اختیار وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار بگیرد. با مروری هر چند گذرا بر اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می توان دریافت که هدایت این صنعت در این اهداف نمی گنجد و به همین دلیل و با توجه به این مطلب علیرغم اینکه تمام مسئولان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سعی در ارتقای این صنعت داشته اند، اما هنوز شاهد انبوهی از واحدهای چاپی کوچک در قالب صنف هستیم. واحدهایی که به دلیل توان مالی پایین و هزینه های سربار، عملاً امکان سرمایه گذاری و گسترش نداشته و به طبع قادر به رقابت با سرمایه گذارهای عظیم این صنعت در منطقه نیستند. برای رفع این معضل، ابتدا باید تعریفی دقیق از صنعت چاپ و استانداردهای آن ارائه و استانداردهای جهانی و یا حداقل منطقه ای را لحاظ کرد و واحدهایی را که دارای استاندارد صنعتی هستند در زیرمجموعه وزارت صنعت، معدن و تجارت هدایت نمود و واحدهای کوچک را که عملاً بخش عمده ای از واحدهای فعلی صنعت چاپ را تشکیل می دهند، در قالب فعالیت صنفی سامان دهی کرد. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز به عنوان متولی بخش فرهنگ، می تواند بر محصولات چاپی این واحدها، نظارت داشته باشد.

۲-۴. نامتناسب بودن تسهیلات و حمایت های دولت

یکی از چالش های مهم در حوزه صنعت چاپ، فقدان ساختار حمایتی مناسب از این بخش است. ساختاری که بتواند زمینه ای را جهت ورود ماشین آلات چاپی توسط بخش خصوصی فراهم سازد و به سرمایه گذاری در این بخش رونق بخشد. این در حالی است که بقیه فعالیت های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در حوزه های کتاب، مطبوعات،

سینما، موسیقی و... از بالاترین میزان حمایت دولتی بهره‌مند هستند. با توجه به اینکه صنعت چاپ، زیرمجموعه بخش فرهنگی است، این صنعت نمی‌تواند از تسهیلات حوزه بخش صنعت در چارچوب طرح‌های رونق تولید وزارت صنعت، معدن و تجارت و همچنین خدمات بانکی اختصاص داده شده برای صنعت استفاده کند و از سوی دیگر، نهادهای فرهنگی دولت، عموماً نقشی نظارتی برعهده داشته و وظایف حمایتی در آن تعریف نشده و یا در صورت تعریف حمایت‌های دولتی، به دلیل سطح پایین هزینه‌های فرهنگی، کفاف سرمایه‌گذاری در بخش صنعت را نمی‌دهد. این وزارتخانه تنها می‌تواند واحدهای متقاضی وام را به بانک‌های عامل معرفی کرده و هیچ‌گونه دخل و تصرفی در تخصیص یا عدم تخصیص وام به متقاضی ندارد. همچنین واردکنندگان دستگاه‌های چاپ نیز که از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مجوز دریافت می‌کنند، نمی‌توانند از امتیاز معافیت گمرکی برای واردات ماشین‌آلات چاپ بهره‌مند شوند، زیرا وزارت صنعت، معدن و تجارت تنها با معافیت گمرکی دارندگان پروانه تأسیس از وزارت صنعت، معدن و تجارت موافقت می‌کند. گرچه در سال‌های گذشته پیگیری‌های زیادی در این خصوص انجام شده و توافقنامه‌هایی نیز با وزارت صنعت، معدن و تجارت در خصوص دریافت تسهیلات واحدهای چاپی، منعقد شده است، اما این موارد، هیچ کدام کفاف نیاز مالی صنعتگران چاپ را نمی‌دهد.

۳-۴. مشکلات قوانین حوزه صنعت چاپ

تصویب بخش اعظمی از قوانین حوزه چاپ مربوط به دو دهه پیش است. زمانی که وجه فرهنگی صنعت چاپ بر دیگر وجوه آن برتری داشت و قانونگذار با توجه به نیازهای روز،

قوانینی را وضع کرده است. اما امروزه این قوانین با واقعیات و نیازهای روز منطبق نبوده و با آن بسیار فاصله دارد. امروز چاپ با محوریت بسته‌بندی در حرکت است و برای رسیدن به وضع مطلوب باید قوانین نیز با توجه به تغییر این رویکرد در صنعت چاپ تغییر کند. در دو دهه پیش، اکثریت مطلق ماشین‌آلات چاپ وارد شده به کشور در حوزه نشر بوده یا برای این کار ساخته شده بودند و یا توانایی آن را داشتند که چاپ نشر را نیز انجام دهند. قانونگذار از این رو ورود هرگونه ماشین چاپ را منوط به موافقت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دانسته است. اما امروز با گسترش صنایع دیگر مثل کاشی‌سازی، حلبی‌سازی (تولید قوطی‌های فلزی، بسته‌بندی و محصولات غذایی) و...، بخش قابل توجهی از ماشین‌آلات وارد شده به کشور در این حوزه است. اما نکته مهم اینجاست که تمام این ماشین‌آلات به صرف به همراه داشتن کلمه چاپ، باید از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مجوز بگیرند. چنانچه تولیدکننده‌ای بخواهد ماشین چاپ روی کاشی یا بسته‌بندی را وارد کند، ماشینی که جزء خط تولید آن کارخانه محسوب شده و هیچ چیز دیگر جز کاشی و یا بسته‌بندی نمی‌تواند چاپ کند، باید از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مجوز بگیرد. وزارتخانه‌ای که به دلیل وظایف ذاتی آن در حوزه فرهنگ، از تخصص‌های فنی لازم برای اظهارنظر در خصوص ماشین‌آلات چاپ صنعتی برخوردار نیستند و این امر می‌تواند واحدهای صنعتی چاپ را با مشکل مواجه سازد.

۴-۴. نبود استانداردهای مشخص

صنعت چاپ مانند دیگر صنایع، آمیزه‌ای است از فرآیندها و سیستم‌های مختلف که از ارتباطی منطقی با یکدیگر برخوردارند. به همین دلیل، طراحی استانداردها و شاخص‌های

کمی ضرورت دارد تا به کمک آنها، کلیه فرآیندها و سیستم در یک چارچوب مشخص و هماهنگ بهترین کارایی را داشته باشند. چاپ صنعتی بسیار گسترده و پیچیده است. به همین دلیل تعداد استانداردهایی هم که برای این صنعت تاکنون تهیه و تدوین شده، فراوان است. استاندارد در صنعت چاپ، اهمیتی مضاعف دارد، زیرا استانداردها باعث می‌شوند تا کلیه عوامل مؤثر در چرخه تولید یک کار چاپی از چاپ کار تا خریدار، لیتوگراف و فروشنده دستگاه بتوانند با هم ارتباط برقرار کنند. بدون این استانداردها از قبیل رنگ، نور و اندازه، ارتباط مناسب بین بخش‌های مختلف صنعت چاپ انجام‌پذیر نیست. مرغوبیت یک کار چاپی، چنانکه روال معمول فرآیندهای صنعتی است، دارای روش‌ها و استانداردهای معینی است که دقت و صحت انجام کار در مراحل مختلف آماده‌سازی و چاپ را تضمین می‌کند و به کمک دستگاه‌ها و اندازه‌گیری شاخص‌های مختلف قابلیت کنترل را افزایش می‌دهد، اما این مهم در کشور ما با سلاقی شخصی انجام می‌شود و به جای صحبت درباره روش‌ها، ابزار، اعداد و ارقام، از روش‌های سنتی و غیرعلمی استفاده شده و در برقراری ارتباط با جهان خارج و سفارش‌دهندگان خارجی و نیز رقابت با کالاهای خارجی با مشکلاتی روبرو بوده‌ایم. بنابراین توجه به استانداردها و شاخص‌های قابل اندازه‌گیری ضرورتی است که باید مورد توجه دست‌اندرکاران صنعت چاپ قرار گیرد.

۴-۵. ضعف در آموزش نیروهای متخصص

امروزه، تکنولوژی با سرعت در حال پیشرفت است. صنعت چاپ نیز از این قاعده مستثنا نیست. در این میان، آموزش علاوه بر تغییر دیدگاه سنتی حاکم بر چاپ و ارائه شیوه‌های جدید مدیریتی، می‌تواند استفاده از تکنولوژی روز را فراهم کند. در ایران، آموزش چاپ

چندان جدی گرفته نشده است. اکثر ماشین‌های چاپ ایران، عمری بیش از بیست سال دارند که این فرسودگی علاوه بر هزینه‌بر بودن به جهت هزینه بالای تعمیر و نگهداری، سرعت چاپ و همچنین کیفیت محصول چاپی را نیز سبب می‌شود که این خود سبب عقب‌ماندگی و عدم توانایی رقابت با واحدهای چاپی بزرگ در منطقه است.

۵. پتانسیل‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت در حوزه صنعتی چاپ

با توجه به مشکلات موجود در حوزه چاپ و نشر کشور، شرح وظایف تعریف شده در قانون در خصوص صنعت چاپ و همچنین ظرفیت‌های موجود وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌توان دریافت که اولاً، حداقل نیمی از وظایف تعریف شده برای این دستگاه اجرایی، سازگاری و سنخیتی با توان و تخصص یک دستگاه فرهنگی را ندارد. افزایش بهره‌وری، بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته، جلب مشارکت سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی، اقتصادی نمودن حوزه چاپ و... در توان و صلاحیت یک دستگاه فرهنگی نیست.^۱ همچنین براساس شرح وظایف مذکور، بخش عمده‌ای از وظایف اداره کل چاپ و نشر به امر صدور مجوز ماشین‌آلات چاپ و مباحث زیرساختی آن مربوط می‌شود که توان این اداره را برای نظارت و هدایت بر امور محتوایی کالاهای چاپی کاهش می‌دهد. مطالعه گزارش عملکرد اداره کل چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نشان می‌دهد که بیشترین حجم کاری اداره به موضوع حمایت و نظارت مربوط می‌شود. صدور

۱. براساس مطالعات تطبیقی انجام شده در هیچ کشور دنیا، صنعت چاپ در زیرمجموعه یک دستگاه فرهنگی نیست و دستگاه‌های اقتصادی و صنعتی متولی این صنعت هستند. برای اطلاع بیشتر رجوع شود به: گزارش آسیب‌شناسی ساختاری صنعت چاپ در ایران به سفارش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۴.

مجوز تأسیس و راه‌اندازی چاپخانه و صنایع وابسته؛ صدور مجوز ترخیص ماشین‌آلات چاپ؛ صدور مجوز خرید و فروش ماشین‌آلات چاپ؛ صدور مجوز معافیت گمرکی دستگاه‌های چاپ و بازرسی از چاپخانه‌ها، بخشی از فعالیت این اداره است که هیچکدام با روح و رسالت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سازگاری ندارد.

در عین حال نگاهی کوتاه به شرح وظایف معاونت امور صنایع وزارت صنعت، معدن و تجارت، می‌تواند نشان دهد که وزارت صنعت، معدن و تجارت، صلاحیت و سنخیت بیشتری برای هدایت و مدیریت حوزه صنعتی چاپ در کشور را دارد. برخی از شرح وظایف این معاونت به شرح زیر است:

۱. تعیین سیاست‌ها و برنامه‌های کلی بخش صنعت کشور،
۲. نظارت بر فعالیتهای صنعتی کشور،
۳. هدایت و حمایت از توسعه خدمات فنی - مهندسی در کشور،
۴. فراهم نمودن تسهیلات و حمایت‌ها از فعالیتهای صنعتی،
۵. همکاری و مشارکت در صدور جواز تأسیس واحدهای صنعتی،
۶. سیاستگذاری در صدور پروانه‌های بهره‌برداری واحدهای صنعتی،
۷. بررسی موانع افزایش توان رقابتی و صادراتی صنایع،
۸. ایجاد زمینه همکاری تشکلهای صنعتی با مؤسسه استاندارد و غیره،
۹. توسعه تحقیقات کاربردی به منظور افزایش توان تکنولوژیکی و رقابتی واحدهای تولیدی و صنعتی،
۱۰. مشارکت در تدوین ضوابط تعیین تعرفه‌های گمرکی و سود بازرگانی و ضوابط کلی واردات و واردات بخش صنعت،

۱۱. مشارکت در تهیه و تدوین برنامه‌های میان‌مدت و بلندمدت صنایع،

۱۲. برنامه‌ریزی برای انتقال فناوری‌های نو.

با این شرایط، استفاده از فرصت‌های پیش‌رو در حوزه چاپ کشور از جمله تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در صنعت چاپ و صنایع وابسته و ظرفیت‌های موجود در صنعت چاپ و بسته‌بندی در جهت توسعه و گسترش صنعت چاپ بسیار مؤثر است. این شرایط منوط به تعریف دقیق وظایف حاکمیتی بین دستگاه‌های اجرایی برای هدایت و نظارت بر صنعت چاپ می‌باشد. همگام شدن با تحولات سریع تکنولوژیک در توسعه فناوری ماشین‌آلات چاپ، کاهش نرخ برخی تعرفه‌های بازرگانی برای ورود ماشین‌آلات چاپ، حمایت از بنگاه‌های کوچک و فعال در صنعت چاپ و ایجاد رقابت و تصاحب بازار داخلی و خارجی در حوزه صنعت چاپ و بسته‌بندی از الزامات حمایت از صنعت چاپ کشور می‌باشد که این مهم با توجه به پتانسیل‌های موجود، توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت امکان‌پذیر خواهد بود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نتایج بررسی انجام شده نشان می‌دهد بخش بزرگی از مشکلات و ضعف‌های ساختاری موجود حوزه چاپ، ریشه در عدم تفکیک بخش صنعتی و بخش فرهنگی چاپ دارد. حوزه چاپ که هم موضوعی فرهنگی و هم موضوعی صنعتی است، به دلیل تعریف نشدن یا درست تعریف نشدن مرزهای آن، دچار مشکلاتی شده که در نهایت منجر به تضعیف کل این صنعت در ایران شده است. تغییرات اساسی به وجود آمده در حوزه چاپ و نشر از لحاظ تکنولوژی و توسعه و گسترش این حوزه در صنایع مختلف و همگام نشدن

حوزه چاپ و نشر کشور با سطح جهانی از یک‌سو و عدم برنامه‌ریزی دولت برای تقویت و توسعه این صنعت، باعث بروز مشکلاتی برای صنعت چاپ کشور گردیده است. در حال حاضر در کشور متولی اصلی و قانونی حوزه چاپ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است و این وزارتخانه بیشتر به جنبه‌های فرهنگی این حوزه توجه دارد و همین مسئله باعث شده است که زیرساخت‌های صنعتی چاپ ضعیف و تقریباً بلا تکلیف باشند. عدم تناسب در ساختار دولتی صنعت چاپ، نامتناسب بودن تسهیلات و حمایت‌های دولت از این صنعت، مشکلات مربوط به صدور مجوز واردات ماشین‌آلات چاپ توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نبودن استانداردهای مشخص در حوزه چاپ کشور، ضعف در آموزش نیروهای متخصص از جمله مشکلات اصلی صنعت چاپ کشور می‌باشد.

همچنین براساس نتایج مطالعه صورت گرفته؛ شرح وظایف تعریف شده در قانون در بخش صنعتی چاپ در مقایسه با ظرفیت‌های موجود وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نشان می‌دهد که حوزه صنعتی چاپ، سازگاری و سنخیتی با توان و تخصص یک دستگاه فرهنگی ندارد. افزایش بهره‌وری، بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته، جلب مشارکت سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی، اقتصادی نمودن حوزه چاپ و... در توان و صلاحیت یک دستگاه فرهنگی نیست. در عین حال پتانسیل‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت در حوزه صنعتی چاپ می‌تواند در رفع مشکلات و معضلات صنعت چاپ کشور راهگشا باشد. اصلاح نرخ برخی تعرفه‌های گمرکی برای ورود ماشین‌آلات چاپ، حمایت از بنگاه‌های کوچک و فعال در صنعت چاپ و ایجاد رقابت و تصاحب بازار داخلی و خارجی در حوزه صنعت چاپ و بسته‌بندی از الزامات حمایت از صنعت چاپ کشور می‌باشد که این مهم با توجه به پتانسیل‌های موجود، توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت امکانپذیر خواهد بود.

در شرایط حاضر برای رفع مشکلات ساختاری حوزه چاپ و انتزاع بخش صنعتی چاپ از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و واگذاری آن به وزارت صنعت، معدن و تجارت راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

مرحله اول - انعقاد تفاهمنامه

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و وزارت صنعت، معدن و تجارت با امضای تفاهمنامه‌ای برخی امور مربوط به حوزه چاپ مانند مجوز ورود تکنولوژی و ماشین‌آلات را به وزارت صنعت، معدن و تجارت واگذار کند و تنها نظارت بر محتوا و پیام محصولات چاپی به عهده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی باقی بماند.

مرحله دوم - اصلاح آیین‌نامه

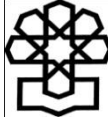
کارگروهی متشکل از نمایندگان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت صنعت، معدن و تجارت، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و نمایندگان اتاق و اصناف و انجمن‌ها و تشکل‌های حوزه چاپ، تشکیل شود و کار تهیه پیش‌نویس آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های جدید مربوط به حوزه چاپ را در راستای انتقال بخش صنعتی چاپ به وزارت صنعت، معدن و تجارت و تقویت نقش نظارتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام دهند.

مرحله سوم - اصلاح قانون

کارگروه، موضوع تدوین حکم جایگزین برای بند «۱۶» ماده (۲) قانون اهداف و وظایف وزارت ارشاد اسلامی (مصوب سال ۱۳۶۵) را در دستور کار قرار دهد. به‌گونه‌ای که موجب انتزاع امور صنعتی چاپ از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و انتقال این امور به وظایف حاکمیتی وزارت صنعت، معدن و تجارت اضافه شود.

منابع و مآخذ

۱. «استراتژی‌های صنعت چاپ در ایران»، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۹.
۲. «آسیب‌شناسی صنعت چاپ ایران»، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۴.
۳. «چالش‌ها و فرصت‌های صنعت چاپ ایران»، مجموعه سخنرانی‌ها، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۰.
۴. «میزگرد تخصصی فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی صنعت چاپ و نشر»، فصلنامه کتاب مهر، ۱۳۹۱.
۵. ازوجی، علاء‌الدین. «تحولات کارآفرینی فرهنگی ایران؛ با تأکید بر صنعت چاپ و نشر»، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۶.
۶. شرح وظایف و اختیارات معاونت امور صنایع وزارت صنعت، معدن و تجارت.
- <http://www.mimt.gov.ir>.
۷. صورتجلسه «بررسی انتقال حوزه صنعتی چاپ از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به وزارت صنعت، معدن و تجارت»، ۱۵ آبان‌ماه ۱۳۹۵، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۸. قاسمی، طهمورث. «نگاهی به مهمترین مسائل صنعت چاپ در ایران»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷.
۹. قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مصوب ۱۳۶۶/۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی.
۱۰. قطبی‌زاده، سعید. «بررسی وضعیت موجود صنعت چاپ در ایران»، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۰.

شماره مسلسل: ۱۵۲۶۴

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: انتزاع حوزه صنعتی چاپ از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و واگذاری آن به وزارت صنعت، معدن و تجارت

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه صنعت)

تهیه و تدوین: امید عطائی

مدیر مطالعه: علی اصغر اژدری

ناظران علمی: فرید دهقانی، سینا کلهر

متقاضی: سعید باستانی (نماینده مجلس شورای اسلامی)

ویراستار تخصصی: محمدحسن معادی رودسری

ویراستار ادبی: ———

واژه‌های کلیدی:

صنعت چاپ

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵/۱۰/۲۶